

Какво представлява детското правосъдие?

Това е система на правораздаване, при която правата и гаранциите за надлежен процес (процесуалните гаранции) се разпростират върху непълнолетни лица, обвинени за участие в извършването на престъпление.

Това, което истински характеризира наказателното правосъдие по отношение на непълнолетни лица, е възпитателната, а не само санкционираща цел на наказанието, което позволява, на първо място, поправяне на причинената вреда във всяка фаза от производството и съответно приключване на делото, и на второ място – възможно най-малко ограничаване на правата при налагане на наказанието, като лишаването от свобода е крайна мярка и се прилага само за много тежки правонарушения.

Защо непълнолетните следва да имат право на специализирано правосъдие?

Конвенцията на ООН за правата на детето и Пекинските правила за правораздаване по отношение на ненавършили пълнолетие лица препоръчват организирането на специализирано, гъвкаво и различно правосъдие за лица под 18-годишна възраст. Основание за това е признаването на юношеството като етап от живота, в който човек все още се развива в интелектуално, емоционално и нравствено отношение, без да е завършил процесът на подготовка за живота на възрастен, което улеснява неговото възстановяване и реинтегриране при навременна намеса.

Според еволютивната психология непълнолетният правонарушител е човек в процес на развитие, който не е имал време и възможности да осмисли правилата, на които се подчинява обществото, в което живее. Това не означава, че той е неспособен да различава доброто от злото и че може да бъде неотговорен, а че поради изложените причини обществената реакция по отношение на извършените от него престъпни деяния не следва да бъде просто наказание, а да цели неговото интегриране в обществото и във всеки един момент да се избегне лишаването му от основното право на образование.

Каква е целта на детското правосъдие? Можем да изброим поне 4 цели по реда на тяхната значимост:

- 1) Правораздаване по демократичен начин.
- 2) Насърчаване на поемането на отговорност от непълнолетно лице, извършило престъпление.
- 3) Насърчаване на интегрирането му в обществото.
- 4) Улесняване на участието на обществеността в процеса на социално реинтегриране чрез предлагането на услуги и програми за изпълнение на мерки за социално и възпитателно въздействие.

Защо се определя минимална възраст за наказателна отговорност на непълнолетни лица? Въпреки че Пекинските правила предоставят свобода на държавите при определянето на минимална и максимална възраст за носене на наказателна отговорност, в сравнително-правен аспект възрастовата граница, от която се счита, че непълнолетното лице носи отговорност, варира между 12 и 14 години, тъй като се приема, че именно от тази възраст започва да се стабилизира способността да се разсъждава и да се поема отговорност. Под тази възраст извършилите престъпления деца се оставят под контрола на семейството или на гражданските институции за закрила. Следователно специализираното наказателно правосъдие се прилага по отношение на лица на възраст

между 12/14 и 18 години. Лицата, навършили 18 години, са пълнолетни и престъпните им деяния се разглеждат от общите съдилища в съответствие с Наказателния кодекс.

Каква е функцията на детското правосъдие? Да се осъществява правораздаване по демократичен начин и да се помогне на непълнолетния правонарушител да разбере какви са били преките и непреките последици от неговото поведение за пострадалите лица. За постигането на тези цели при налагането на наказание съдът следва да има предвид не само извършеното правонарушение, но и редица психологически, семейни и социални фактори, и на тази основа да определи мерките, които най-добре ще способстват за възпитанието и промяната в поведението на непълнолетния, като стремежът е това да стане при възможно най-малка степен на причиняване на страдание и ограничаване на права.

Каква е разликата между системата на наказателното правосъдие за възрастни и детското правосъдие? Разликата е, че при специализираното наказателно правосъдие над всичко се поставя възпитанието и социалната интеграция на правонарушителя, което налага необходимостта от установяване на бързи и гъвкави съдебни процедури и от наличието на широк диапазон от мерки за социално и възпитателно въздействие, позволяващи изпълнението на тази цел.

При детското правосъдие съществуват редица ограничения, включително забрана на смъртното наказание и на доживотния затвор. Задържането и лишаването от свобода на непълнолетно лице следва да бъде крайна мярка – за тежки престъпления, и винаги за възможно най-кратък срок. Други особености в сравнение с наказателния процес за възрастни е възможността за необразуване, прекратяване или решаване на производството с предварително споразумение, ако се счете, че то може да причини на непълнолетния по-голяма вреда от тази, която той е причинил; възможност за участие в програма за медиация за поправяне на вредата или постигане на помирение с пострадалото лице; изключване на публичността на съдебните заседания; поверителност по отношение на самоличността на непълнолетния; присъствие на родителите или техни представители; включване на психо-социални изследвания, които да ориентират съда при определяне на налаганата мярка в рамките на законността или кратък срок на наказанието лишаване от свобода, без възможност за удължаване.

Какви гаранции съществуват при детското правосъдие? Същите, които съществуват за лица, навършили 18 години, в рамките на обвинителния тип наказателни процеси: доказване на фактите по законоустановения ред; повдигане и предявяване на обвинение; разглеждане на делото от независим и безпристрастен компетентен съд; право на защита по време на производството; решаване и постановяване на съдебно решение без отлагане и право на обжалване на решенията пред по-висока инстанция.

Какво означава отклоняване от наказателно производство? Отклоняването е практика, въведена в правило 11 от Пекинските правила с цел избягване във всички възможни случаи на официалните наказателни системи (съдилища и т.н.), когато става дума за леки престъпления или когато се счита, че производството може да причини на непълнолетния по-голяма вреда от тази, която той е нанесъл с престъплението. Прилагането на тази практика изисква съгласието на непълнолетния и на неговия законен представител (родител/попечител), вземане на решение от съда или прокуратурата, и в никакъв случай не допуска създаването на система за решаване на конфликти извън съдебната система. В този смисъл представляват медиацията и други

подходи на възстановяващото правосъдие, насочена към постигане на помирение и поправяне на щетата, нанесена както на пострадалото лице, така и на общността са изключително важни.

Какви санкции предвижда специализираното детско правосъдие? Диапазонът на санкции е широк и цели насърчаването на социалната интеграция. Поради тази причина за предпочитане е прилагането на мерки в общността, към която принадлежи непълнолетният правонарушител: глоба, поправяне на причинената вреда, предоставяне на услуги в общността и пробация.

Защо въдворяването в място за изтърпяване на наказанията е мярка с изключителен характер? Изолирането на човек, който расте и се намира в процес на формиране, не само не води до положителни промени в поведението му, но и допринася за неговото откъсване и десоциализиране. От друга страна, щом се приема, че наказанието следва да бъде пропорционално на извършеното престъпление, а повечето от непълнолетните лица извършват леки престъпления, въдворяването в място за изтърпяване на наказанията следва да бъде най-рядко налаганата мярка.

Алтернативните мерки улесняват реабилитирането и социалното интегриране на непълнолетните лица в много голям брой от случаите. Фактът, че е необходимо тяхното съгласие и участие в изготвянето на индивидуалния/възпитателния план, както и участието на техните родители или представители и обществеността по време на изпълнението на плана, спомага непълнолетният правонарушител да размишлява върху последиците от своите действия и да се чувства стимулиран от признанието на обществото, ако изпълни договорения план.